

УДК 343.36

О.І. ЗАЛІСКО, Генеральна прокуратура
України

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Ключові слова: кримінальне право, злочин, правосуддя, предмет злочинів, предмет злочинів проти правосуддя

Необхідність детального дослідження сутності предмета злочину і предмета злочинів проти правосуддя як похідного поняття зумовлене тим, що предмет злочину володіє системою ознак й особливостей, більшість з яких мають самостійне кримінально-правове значення і певним чином впливають на кваліфікацію кримінально каранних діянь. Слід погодитись з точкою зору А.І. Рарога, який найбільш чітко показує значимість кримінально-правової категорії «предмет злочинів». Так, по-перше, предмет злочину може бути конструктивною ознакою складу злочину і в цій якості входить в підставу кримінальної відповідальності. Тому там, де предмет злочину прямо вказано в законі чи очевидно мається на увазі, його відсутність виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності. По-друге, кількісні або якісні показники предмета можуть бути кваліфікуючою ознакою складу злочину, тобто предмет може визначати посилення міри відповідальності винного за рахунок кваліфікації. По-третє, якісні показники предмета злочину можуть впливати на розмежування схожих злочинних діянь і, таким чином, впливати на кваліфікацію [1, с.109]. З такими аргументами важко не погодитись, оскільки, справді, підвищена соціальна та кримінально-правова значущість предмета злочину зумовлює актуальність та практичну значимість проведення досліджень предмета злочину.

Проблематиці визначення сутності предмета злочинів проти правосуддя в більшій чи меншій мірі приділяли увагу у своїх працях

такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як Д.С. Азаров, М.П. Бікмурзін, Л.А. Букалєрова, Л.Д. Гаухман, М.І. Загородніков, М.І. Коржанський, Є.В. Лашук, П.С. Матишевський, А.А. Музика, А.В. Наумов, Б.С. Нікіфоров, Г.П. Новосолов, А.В. Остроушко, М.М. Панов, А.І. Рарога, О.Є. Спїрїдонова, В.Я. Тацій, В.Д. Фїлімонов, О.Ю. Якимов та інші. Метою статті є розкриття сутності, з'ясування особливостей та аналіз понять «предмет злочинів проти правосуддя», а також формулювання на його підставі власних визначень, встановлення чітких критеріїв подїлу предметів злочинів проти правосуддя.

В першу чергу, надамо авторське визначення поняття «предмету злочинів проти правосуддя» – це поставлений під кримінально-правову охорону матеріальний предмет та/або безпредметна річ зовнішнього світу, шляхом незаконного впливу на який завдається шкода суспільним відносинам у сфері здійснення правосуддя, що включають в себе діяльність суду з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних та конституційних справ, а також діяльність інших органів і осіб, які сприяють діяльності суду по відправленню правосуддя задля досягнення завдань правосуддя або виникає загроза спричинення такої шкоди. Таке визначення найбільш точно відображає сутність такого поняття як предмет злочинів проти правосуддя, хоч і воно не позбавлене недоліків, а тому існує необхідність подальшого дослідження обраної тематики науковцями-фахівцями у галузі теорії кримінального права.

Необхідність проведення класифікації предметів злочинів проти правосуддя зумовлена тим, що вона полегшить з'ясування тих суспільних відносин, які існують з приводу саме цих предметів. Крім того, класифікація предметів злочинів проти правосуддя дає повне уявлення про істотні властивості злочинних діянь і дозволяє незліченну кількість речей навколишнього світу, які виступають у кримінальному праві як предмети злочинів проти

правосуддя, об'єднати в групи, що мають відносно самостійне значення. Подібна класифікація характеризується не тільки кримінально-правовим, але й певним кримінологічним значенням, оскільки сприяє виявленню криміногенних інтересів, потреб, мотивів і цілей суб'єктів злочинів.

Перш ніж перейти безпосередньо до групування предметів злочинів проти правосуддя, слід наголосити, що оскільки в науковій юридичній літературі відсутні будь-які класифікації предметів злочинів проти правосуддя, то будуть спочатку розглянуті відомі в науковій літературі підходи до класифікації предметів будь-яких злочинів, а потім по аналогії з урахуванням особливостей предметів злочинів проти правосуддя, проводитиметься їх авторська класифікація.

Варто зауважити, що намагання класифікувати предмети злочинів у кримінальному праві здійснюються вже не вперше. Так, М.Й. Коржанським класифікація предметів злочинів здійснювалась за різними підставами, зокрема залежно від їх призначення, цінності та інших подібних ознак автор виділяє такі три групи: 1) люди; 2) речі; 3) тварини і рослини. В кожній групі вони об'єднані за певними родовими ознаками (соціальною роллю, призначенням, цінністю тощо). В свою чергу, родову групу він поділяє на декілька видів і визначає видовий предмет як загальне поняття того конкретного предмета, впливаючи на який вчиняється злочин даного виду. Наприклад, при вчиненні злочинів проти власності вплив може бути вчинений на майно, яке в цьому випадку є родовим предметом, а окремі види майна – видовим. Конкретним же предметом у нього є певна річ, на яку був здійснений злочинний вплив. Відповідно речі також розпадаються на видові предмети – майно, речі, документи, зброя, наркотики та інші предмети [2, с.18]. Як бачимо, науковцем була створена так звана подвійна підпорядкованість предметів: «вертикальна» підпорядкованість – за «ієрархією» та горизонтальна –

за соціально-економічними ознаками. Такий поділ повністю відповідає класифікації об'єктів у вертикальній та горизонтальній площинах. Вказана класифікація має декілька недоліків. Так, по-перше, не враховані всі можливі предмети злочинів, а тому слід більш чітко визначити критерії поділу задля врахування всіх можливих предметів злочинного посягання. По-друге, необхідності у створенні аналогічної з об'єктами злочинів класифікації предметів немає, навпаки потрібно обрати такі критерії, які б давали більш чітку картину всього спектру предметів злочинів.

Більш вдалою у цьому напрямі є запропонована класифікація С.Ф. Кравцовим. Так, на думку вченого науково-практичний інтерес полягає у класифікації предметів злочинів, що відображає родові, притаманні лише окремим групам предметів, соціально-економічні ознаки. Керуючись принципом, що «діалектика речей створює діалектику ідей, а не навпаки», він об'єднав предмети злочинів у такі п'ять груп:

1. Предмети, які в кримінальному праві об'єднані під загальною назвою «майно».

2. Природні багатства, що знаходяться у природному стані.

3. Речовини і предмети, щодо обігу яких законодавцем встановлені певні заборони й обмеження з метою охорони громадської безпеки, здоров'я й моральності людей, здоров'я населення, а саме: зброя, бойові припаси і вибухові речовини; наркотичні засоби, сировина для їх виготовлення, отруйні та сильнодіючі речовини; радіоактивні, їдкі, легкозаймисті речовини й піротехнічні вироби; порнографічні твори й інші предмети порнографічного характеру.

4. Твори наукової, літературної, музичної, художньої творчості, винаходи, а також предмети, що є джерелами відомостей, які держава або взагалі забороняє поширювати, або забороняє поширювати з порушенням встановлених для цього правил. До цієї групи автором також віднесені офіційні документи,

штампи, печатки, бланки, паспорти, посвідчення й інші документи, стосовно фальсифікації, викрадення, знищення чи пошкодження яких встановлена кримінально-правова заборона.

5. Символи держави (прапор, герб), емблеми міжнародної організації Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а також пам'ятки культури, могили та інші предмети, взяті під охорону держави [3, с.10–16]. На підставі такої класифікації предмети злочинів проти правосуддя можна розподілити майже в кожну з названих груп. Так, предмети злочинів, передбачених ст.ст.378, 399, 388 КК України можна віднести до 1 групи – «майно»; предмети злочинів, передбачених ст.ст.375, 382, 389-1 КК України можна за вказаним критерієм віднести до 4 групи, оскільки їх предметами є офіційні документи. Що стосується предметів інших злочинів, а саме ст.ст.376-1, 381, 387 КК України, якими є інформація, то вони до запропонованої С.Ф. Кравцовим класифікації не можуть бути пристосовані.

Проте, наукова думка не стоїть на місці, а тому була розроблена ще одна класифікація, де критерієм поділу виступають властивості предметів злочинів, які законодавець спеціально передбачає в окремих кримінально-правових нормах. Соціально-економічна властивість є найважливішою, оскільки саме вона здійснює найбільший вплив на кваліфікацію суспільно небезпечного діяння. У зв'язку з цим виділяють такі групи предметів злочинів:

1. Предмети тваринного і рослинного світу.
2. Інформація: відомості, документи.
3. Предмети-символи.
4. Предмети культури та мистецтва.
5. Предмети, що мають економічне значення.
6. Предмети, що належать до сфери транспорту і зв'язку.
7. Предмети, стосовно обігу яких встановлено особливий правовий режим.
8. Предмети, що мають особливе загальнодержавне значення [4, с.96–97].

Така класифікація є найбільш вдалою, оскільки вона на підставі проведеної систематизації всіх закріплених в кримінальному законодавстві властивостей предметів злочинів, враховує всі відомі кримінальному праву предмети злочинів. Ті предмети злочинів проти правосуддя, які були зазначені в ході дослідження, повністю враховуються наведеною класифікацією. Так, предмети злочинів проти правосуддя, передбачених ст.ст.378, 399 КК України можна віднести до п'ятої групи «Предмети, що мають економічне значення»; предмети злочинів проти правосуддя, передбачених ст.ст.375, 382, 389-1 КК України можна віднести до другої групи «Інформація: відомості, документи», а саме до підгрупи «документи»; предмети злочинів проти правосуддя, передбачених ст.ст.376-1, 381, 387 КК України можна віднести до другої групи «Інформація: відомості, документи», а саме до підгрупи «відомості». З цього приводу слід також зауважити, що предмет злочину, передбаченого ст.381 КК України, яким є відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, є специфічним різновидом предмета злочинів проти правосуддя, оскільки йому відповідно до законодавства України присвоєно статус інформації з обмеженим доступом. На особливу увагу заслуговує на наше предмет злочину, передбаченого ст.388 КК України, яким є рухоме або нерухоме майно – речі, майнові права й обов'язки, кошти, валютні цінності, цінні папери, інші матеріальні цінності, а) на яке у встановленому законом порядку або було накладено арешт, б) або таке, яке було піддано опису, в) або майно, яке підлягає конфіскації за рішенням суду, що набрало законної сили. Незважаючи на те, що предметом цього злочину є майно, проте ті властивості, яким його наділяє законодавець, не дозволяють його з упевненістю віднести до п'ятої групи «Предмети, що мають економічне значення». Так, попри запропоноване пояснення Є.В. Лащука стосовно віднесення до сьомої групи «Предмети, сто-

совно обігу яких встановлено особливий правовий режим» лише тих предметів, стосовно обігу яких встановлено особливий правовий режим або ті, деякі властивості, які можуть бути використані у протиправних цілях [4, с.109], до яких він зокрема відносить усі види зброї та бойових припасів, вибухових речовин і пристроїв; радіоактивні матеріали; легкозаймисті та ідкі речовини тощо, майно, на яке накладено арешт, заставлене майно, майно, яке описано чи підлягає конфіскації за особливим порядком обігу належить до вказаної групи предметів злочинів. Більше того, за порушення законодавчо встановленої процедури вчинення дій з таким майном настає кримінальна відповідальність. Не лише і не стільки майно є тією визначальною рисою, яка дозволяє віднести його до групи предметів злочинів стосовно обігу яких встановлено особливий правовий режим. Саме встановлені законодавцем специфічні властивості, які полягають у законодавчо встановленому особливому правовому режимі обігу такого майна є тим критерієм, що слугує відмежуванням цього предмета від подібних – предметів, які мають економічне значення – рухомого та нерухомого майна, цінностей, валютних коштів, цінних паперів тощо.

Таким чином, враховуючи відомі у теорії кримінального права підходи до класифікації предметів злочинів, предмети злочинів проти правосуддя з урахуванням їх особливостей на підставі критерію соціально-економічних властивостей предметів злочинів проти правосуддя були згруповані таким чином:

1. *Предмети, що мають економічне значення* – майно (ст.ст.378, 399);

2. *Інформація: відомості, документи:*

– *Відомості* – 1) інформація – відомості, що вносяться до автоматизованої системи документообігу суду (ст.376-1); 2) відомості, що становлять собою дані дізнання чи досудового слідства (ст.387).

– *Документи* – 1) неправосудний судовий акт (ст.375); 2) судовий акт органів правосуд-

дя (рішення, вирок, ухвала, постанова, рішення Європейського суду з прав людини) (ст.382); 3) угода про примирення або про визнання винуватості (ст.389-1).

2.1. *Інформація з особливим правовим статусом* – відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст.381) – інформація з обмеженим доступом (згідно з Законом України «Про інформацію»).

3. *Предмети, стосовно обігу яких встановлено особливий правовий режим* – майно, на яке накладено арешт, заставлене майно, майно, яке описано чи підлягає конфіскації (ст.388).

Необхідно зауважити, що наведена класифікація була проведена на основі давно існуючого в юридичній літературі поділу всіх предметів злочинів з урахуванням специфічних рис саме предметів злочинів проти правосуддя. Створити унікальну класифікацію предметів проти правосуддя є доволі важким завданням, оскільки незважаючи на важливість забезпечення кримінально-правової охорони предметів злочинів проти правосуддя від злочинних посягань, все ж їх загальні властивості є такими ж як і в інших групах злочинів. В подальшому питанням розподілу предметів злочинів проти правосуддя буде приділено більше уваги з боку юристів-теоретиків, що матиме своїм наслідком більш ґрунтовне дослідження зазначеної тематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть / под ред. Рарога А. И. – М., 2001. – 696 с.

2. Коржанский Н. И. Предмет преступления (понятие, виды и значение для квалификации) : учеб. пособие / Коржанский Н. И. – Волгоград, 1976. – 56 с.

3. Кравцов С. Ф. Предмет преступления : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Кравцов С. Ф. ; ЛГУ им. А. А. Жданова. – Л., 1976. – 19 с.

4. Лашук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Лашук Єфрем Вікторівич ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2005. – 262 с.

Заліско О. І. Предмет злочинів проти правосуддя / О. І. Заліско // Форум права. – 2015. – № 3. – С. 80–84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_3_16.pdf

Надано авторське визначення поняття «предмет злочинів проти правосуддя». Проаналізовано позиції науковців щодо питання предмету злочинів проти правосуддя. Виведено власну класифікацію предметів злочинів проти правосуддя.

Заліско О.І. Предмет преступлений против правосудия

Дано авторское определение понятия «предмет преступлений против правосудия». Проанализировано позиции ученых по вопросу предмета преступлений против правосудия. Выведено собственную классификацию предметов преступлений против правосудия.

Zalisko O.I. Subject Crimes against Justice

This article provided the author's definition of «topic of crimes against justice». Analyzed scientists positions regarding the topic of crimes against justice. Given authors classification of topics crimes against justice.

Форум права Форум Д